

ACH FLIKKER OP, IK WOON IN DE BAARSJES, WAAR WOON JIJ?!

© 2025 Roos Hamelink

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining zijn niet toegestaan. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, online-publicatie of op welke andere wijze en/of door welk ander medium ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Vormgeving omslag en binnenwerk bij Barbara
Illustraties Rob Wighman

ISBN 9789039101407
NUR 500

www.stourtje.nl, @stourtje
@zlpublishers

Zwartjes & Labović is onderdeel van VBK|media, Utrecht

Zwartjes & Labović vindt het belangrijk om op milieu-vriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

HISTORISCHE STADSWANDELING
DOOR **AMSTERDAM**

A'DAMS *Tourtje*

ZWARTJES & LABOVIĆ

Inhoud

Voorwoord	7
1 De stad lonkt	9
2 Oervader	10
3 Wegwijs	12
4 Zolderdienst	14
5 Bij de tijd	16
6 Dokter op de Wallen	17
7 Hoofdstad van de zonde	18
8 Franse slag	19
9 Heroïnehel	20
10 Boeddha	22
11 Dokter Bibber	24
12 Slag om de Nieuwmarkt	26
13 Buitenmens	28
14 Vijfhoek	30
15 Glans	32
16 Wat de pot schaft	33
17 Who run the world	34

18	Vossius en Barlaeus	35
19	Broadway	36
20	Zedenvaartsoord	38
21	Orde	40
22	In de goot	41
23	Uche, uche	42
24	Steengoed	44
25	Vlijmscherp	46
26	No-fly zone	48
27	Bier en biefstuk	50
28	Stik in koffie	52
29	Blauwe muts	54
30	Sokkel	56
31	Nouveau riche	57
32	Democraten 66	58
33	Een laatste wonder	60
	 Bronnen	 62
	Beeldverantwoording	64

A red speech bubble with a white outline and a small tail pointing downwards. Inside the bubble, the text "GEEF MIJ MAAR AMSTERDAM" is written in white, bold, uppercase letters.

**GEEF MIJ
MAAR
AMSTERDAM**

Voorwoord

‘Er is geen heldenepos,’ zei burgemeester Halsema een paar jaar terug in een toespraak ter gelegenheid van de 748e verjaardag van Amsterdam. ‘Er klom niet een avonturier uit het koude water van het IJ die zijn vlag plantte op de plek waar Amsterdam het levenslicht zou zien. Niks van dat alles over de geboorte van onze stad, in de verhalen van de eerste geschiedschrijvers.’ Dat had de burgermeester niet helemaal juist! Er bestaat namelijk precies zo’n sprookje, eentje over de Friese visser Wolfger die hier in de elfde eeuw zou zijn aangespoeld en Amsterdammer werd. Historisch juist is het niet, maar het staat wel symbool voor een veel grotere waarheid: dat Amsterdam al eeuwen een plek is waar vrijdenkers en -doeners aanspoelen, om zich vervolgens voor altijd (een beetje) Amsterdammer te voelen. En voor al die Amsterdammers, of je nu net bent aangespoeld of het Andreaskruis al op je kuit getatoeëerd hebt staan, is dit *A’dams Tourtje*. Want niemand, zelfs niet de burgermeester van deze wereldstad, is ooit uitgeleerd over de rijke historie.

Roos Hamelink

De wandeling

Begin op het plein voor station Amsterdam Centraal, voor de hoofdingang aan de centrumzijde.

1. De stad lonkt

In 1889 stonden de Amsterdammers te popelen om het nieuwe station te bekijken. Het imposante ontwerp was van Pierre Cuypers, die ook het Rijksmuseum had ontworpen. Voor 2,5 cent kon je een perronkaartje kopen om de nieuwe 'stadspoort' te bewonderen. In de jaren daarna zouden miljoenen mensen via deze poort de hoofdstad binnenkomen. Onder hen ook jongedames uit de provincie, op zoek naar werk als dienstbode. Verdwaasd stapten ze uit in de grote stad, een goede prooi voor louches types. Maar gelukkig waren daar de 'stationsjuffrouwen', met op hun borst een broche met 'bescherming voor meisjes' erop. Het waren dames van stand die de meiden naar werk en onderdak begeleiden. Zij zijn inmiddels met pensioen, maar geen zorgen: dit Stourkje wijst jou de weg.

Steek met je rug naar het station links de trambaan over en ga linksaf. Ga rechts de brug over en met het zebrapad naar de overkant van de Prins Hendrikkade (richting de huizen). Ga linksaf naar de Schreierstoren.

2. Oervader

1275 is het jaar waarin Amsterdam officieel gesticht is, maar de windvaan op de toren herinnert aan een ouder scheppingsverhaal. In de elfde eeuw werd bisschop Koenraad uit Utrecht heerser over Friesland. Hij was gewaarschuwd: ze waren trots en stug daarboven. Dat wilde hij zelf wel eens zien en hij voer incognito noordwaarts. In een storm sloeg hij overboord. Aangespoeld wantrouwen Friese kerels hem. Ze bonden hem op een oud schip en duwden hem terug de zee op. 'Lafaards!' klonk het. Wolfger, een jonge visser, sprong het water in en bevrijdde de bisschop. Ze voeren richting Utrecht, maar verdwaalden in de mist en strandden op moerasland van het latere Amsterdam. Uit dank bood de bisschop Wolfger een hoge functie aan, maar hij weigerde. Hij wilde een nieuw leven, en bleef.

Ga voor de toren rechts, niet de Gelderse-kade op, maar de Oudezijds Kolk in. Ga rechts de Zeedijk op en loop door tot de Sint-Olofskapel na nr. 4.

3. Wegwijs

In de veertiende eeuw was Amsterdam nog piepklein. Waar nu de grachtengordel ligt, lag zompig, open land. De Zuiderzee klotste tegen de dijk – en zie daar de naam: Zeedijk. De Zeedijk was een metershoge aarden wal met houten palen, die de stad beschermde. De Sint Olofspoort die hier stond, was een van de drie toegangspoorten. Veelgebruikt door houthandelaren uit Scandinavië, en vernoemd naar Olaf II, de Noorse koning en beschermheilige van zeelieden. Later verrees naast de poort de Sint-Olofskapel. Eind zestiende eeuw gaf VOC-kaartenmaker Peter Plancius daar college. Zeelieden baden in de kapel, leerden navigeren, en rapporteerden bij terugkomst over koers en wind. Plancius verwerkte hun ervaringen in nieuwe kaarten. Die werden later weer gebruikt door de beroemde zeeadmiraal Michiel de Ruyter, die hier ook regelmatig in de kerkbanken zat.

ORBIS TERRARVM TYPVS DE INTEGRO MVLTIS IN LOCIS EMENDATIVS AUCTORE
 Beschryffte der aelter werelt van nieuw in welck plaetfen verbeteret door Oxdrum Mclancium.

PETER PLATVOET, BESCHRIJVINGHE DER GEHEELER WERELT (1590)

Loop ietsje verder, ga links de Sint Olofs-poort in en weer links (Nieuwebrugsteeg). Ga met de bocht mee rechts de Oudezijds Voorburgwal op. Stop bij nr. 38.

4. Zolderdienst

In 1578 werd het katholieke stadsbestuur afgezet en vervangen door een calvinistisch gezind bestuur. Amsterdam keerde zich als laatste grote Hollandse stad tegen Spanje, katholieke kerken waren voortaan verboden. Al kneep het nieuwe bestuur vaak een oogje dicht. Zo ontstonden schuilkerken: geheime heiligdommen achter keurige gevels. In 1663 liet Jan Hartman er hier een bouwen. Deze rijke katholieke koopman richtte op de zolder van zijn grachtenpand een complete kerk in, met altaar en plek voor 150 gelovigen. Via de eerste deur in de steeg glipten de kerkgangers stiekem naar binnen. Pas in de negentiende eeuw kreeg de kerk haar huidige naam: Ons' Lieve Heer op Solder. Katholiek mochten hun geloof toen allang weer openlijk belijden en keken met trots terug op hun verborgen verleden.

BIJ GOD OP ZOLDER

Loop door op de gracht en stop na nr. 68, op het Oudekerksplein aan de achterkant van de Oude Kerk.

5. Bij de tijd

Zonder klok viel de stad stil. De meeste huishoudens hadden er geen, dus regelde het stadsbestuur torenklokken, verspreid over Amsterdam. Die sloegen alarm bij brand of oorlog, en bepaalden het dagelijks ritme: wanneer je moest opstaan, vrij was of wanneer je je naar de stadspoort moest haasten. Voor het gelijkzetten van alle klokken keek men naar de zonnewijzer op de Nieuwe Kerk, die je straks passeert. De klokkensteller begon bij het stadhuis ernaast: hij wachtte tot het uurwerk sloeg, zette dan de klok van het stadhuis gelijk, en trok zo verder door de stad. Tot 1880 werd Amsterdam op deze manier, klok na klok, bij de tijd gehouden.

Ga rechts, met de kerk aan je linkerhand om de kerk heen tot Oudekerksplein 50.

6. Dokter op de Wallen

Wie in de vorige eeuw op de Wallen iets onder de leden had, klopte aan bij dokter Groothuyse. Sinds 1953 woonde en werkte hij hier. Sekswerkers, pooiers, homoseksuelen, transpersonen en kunstenaars zaten zij aan zij tot op de trap, zo vol zat de wachtkamer vaak. Ook schrijver Gerard Reve was patiënt van Groothuyse. Hun eerste ontmoeting was stormachtig: Reve was dronken, smet met flessen en een braadpan, en Groothuyse kalmeerde hem met een injectie. Een levenslange vriendschap volgde. Reve schreef de flaptekst van Groothuyses proefschrift over prostitutie, waarin pooiers eerder sukkels dan uitbaters waren. Het leven viel de huisarts zwaar. De klokken van de Oude Kerk maakten hem gek. Hij zocht rust op zijn bootje in Durgerdam of in zijn VW-bus in het bos, maar ontsnappen lukte niet. Op zijn eenenzestigste stapte hij uit het leven.

Vervolg je rondje over het Oudekerksplein, langs de ingang van de Oude Kerk en dan rechtdoor de Oudekerksbrug op.

7. Hoofdstad van de zonde

Lang voordat de Wallen – vernoemd naar de middeleeuwse stadsmuren, de ‘wallen’ – hun beruchte reputatie kregen, was het een gemengde wijk waar ook chique Amsterdammers woonden. In de zeventiende eeuw vertrok de elite naar de nieuwe grachtengordel; havenarbeiders en matrozen bleven achter. Die verbrasten hun loon in kroegen en bordelen. Veel vrouwen die er werkten, waren weduwen van zeelieden. Na een jaar rouw hingen ze een rode lantaarn op om te laten weten dat ze weer beschikbaar waren. Althans, zo wil het verhaal. Het stadsbestuur probeerde de losbandigheid al vroeg te beugelen. ‘Als de *hoerery* buiten Amsterdam bekend zou worden, zou de stad ernstig onteerd worden,’ klonk het al in de zestiende eeuw. Het protestantse stadsbestuur verbood prostitutie, maar omdat de handel welig tierde, deden de lusten dat ook.

Ga de Oudekennissteeg in tot de volgende brug.

8. Franse slag

De Franse soldaten die begin negentiende eeuw Amsterdam binnenmarcheerden, hadden de Wallen al snel gevonden. Om hen te beschermen tegen geslachtsziekten legaliseerde Napoleon in 1811 de prostitutie; zo konden sekswerkers worden geregistreerd en medisch gecontroleerd. Na het vertrek van de Fransen verdween die wet, maar het idee bleef: prostitutie was een 'noodzakelijk kwaad' – mannen moesten hun lust ergens kwijt – en dat moest gereguleerd worden. Terwijl bordelen elders sloten, bleef Amsterdam erin voorzien. Rond 1900 klonk protest: socialisten wezen op uitbuiting, artsen op ziekteverspreiding en moralisten op zedeloosheid. In 1911 volgde de zedelijkheidswet. Bordelen werden verboden, exploitatie was strafbaar. Maar in Amsterdam bleef het gedoogd worden en in 2000 werd het bordeelverbod opgeheven.

Ga na de brug links op de Oudezijds Achterburgwal. Ga rechts de Boomsteeg in tot de Zeedijk.

9. Heroïnehel

In de jaren zeventig sloeg de sfeer op de Wallen om; de Zeedijk was de heroïnehot-spot van Europa geworden. De drugs kwamen binnen via de haven en via Schiphol – bedoeld voor doorvoer, maar Amsterdam raakte zelf verslaafd. Bordelen werden drugspanden, verslaafden slenterden als schimmen door de straten, toeristen werden beroofd. Sekswerkers namen genoeg met een habbekrats, zolang het genoeg was voor een volgende shot. Begin jaren tachtig was de buurt afgeschreven, tot bewoners en winkeliers in opstand kwamen. Stapsgewijs greep de gemeente in: een messenverbod, cameratoezicht, 300 agenten op bureau Warmoesstraat – allemaal voor die ene vierkante kilometer. Pand na pand werd dichtgetimmerd. 'Na een jaar leverde dat de langste schutting van Nederland op,' aldus oud-wijk-agent Joep de Groot.